

Mindjárt zrí lesz!, avagy munkástörekvések a szabadidő igényes eltöltésére

Vízizrí. Munkáskultúra a Duna partján

Kassák Múzeum, 2016. III. 4. – VI. 5.

RUDOLF ANICA

A Kassák Múzeumban rendezett *Vízizrí* című kiállítás a munkáskultúra két világháború közötti időszakába kíván betekintést nyújtani egy ritkán vizsgált aspektusból: a szabadidő eltöltése szempontjából. A Természetbarátok Turista Egyesületének (TTE) és a Szentendrei-szigeten kialakított horányi táborhelynek a munkásság életében betöltött kultúraformáló szerepét választja témául, és ezen keresztül a baloldali csoportok sokszínűségének bemutatására, a baloldaliság újraértelmezésére tesz kísérletet.

A kiállítás az *Életmód és társadalmi mozgalmak a modernitásban* címet viselő sorozat része, közvetlen előzménye pedig a 2012-es *Elmozdulás – Munkáskultúra és életmódreform a Madzsar-iskolában* című kiállítás, amely a Madzsar Alice által vezetett mozdulatművészeti iskola tevékenységét mutatta be, és egyben az iskolának a haladó polgári eszmékhez, illetve a munkáskultúrához fűződő viszonyát elemezte.

A tárlat címében megjelenő „zrí” kifejezés – amely kavarodást, ramazurit, perpatvart, lármát jelent – ebben a kontextusban többletjelentést kap: egyfelől a természetjáró, szabadidejét együtt töltő résztvevők egy-egy közösségi eseményét jelenti – egyedülálló ünnepeiket, játékaikat, színpadi előadásait, rituáléikat –, másrészt, tágabb értelemben, egy olyan közösségi gyakorlatot jelöl, amely ezeknek az eseményeknek a kapcsán egyfajta identitásmeghatározásra, az identitásváltozatra, valamint a hozzájuk kapcsolódó eltérő elképzelések megfogalmazására, ütköztetésére vállalkozik, és szembe megy a korszak általános, elfogadott normáival.

A második világháború előtt a munkás szó nem azt jelentette, amit ma. Jelentése magában foglalta a szellemi munkát végző tisztviselőket épp úgy, mint a banki vagy kereskedelmi alkalmazottakat, a kispárosokat és az iparban dolgozókat, vagyis a munkaviszonyban álló munkavállalót jelentette: munkás az, aki nem rendelkezik szabadon az idejével, aki munkába jár. A felgyorsult városiasodással, az egyenlőtlen

társadalmi viszonyok kiéleződésével, majd a munkások érdekvédelmének erősödésével, illetve a szociális reformok iránti egyre nagyobb igénnyel, amely folyamatok a munkavállalók osztályba rendeződését elősegítették, a 20. század elején önszerveződő munkáscsoportok alakultak különféle szabadidős tevékenységekre, érdekvédelmi és önszervező céllal, amelyek megtalálták a maguk nemzeti párhuzamait, mintáit (ezek egyúttal a szer-

vezetek szerkezeti felépítésére is például szolgáltak). Ezeknek az egyesületeknek a tagjait már nem csupán a közös érdeklődési kör fűzte össze, hanem közös érdekeket, célokat is kijelöltek, és magukat a munkásmozgalmak aktív résztvevőiként határozták meg. Az egyesületek tagjai nem feltétlenül álltak azonos politikai platformon, és a tagok iskolázottsága, anyagi háttere is eltérő volt. Az összetartó erő az önszerveződő kezdeményezések nyomán megélt társasági élet, a formális és informális találkozások, a vitatér, amelyben a civil tudat erősödni tudott, valamint a sokszínűség és a nyitottság, amely a közös együttléte alkalmissá nyilvánulhatott. Ilyen egyesület volt a Természetbarátok Turista Egyesülete is, amelynek közvetlen előzménye a bécsi Naturfreunde (teljes nevén *Touristenverein die Naturfreunde*).

Előadás a gödi Fészekben
1930–40, Göd
tulajdonos: Droppa György

KONFLIKTUSOK

A TTE-ben és a különböző szakszervezetekhez kapcsolódó, hangsúlyozottan a szabadidő szervezésére szolgáló egyesületekben egy sajátos és kimondottan a munkásléthez kötődő kultúra formálódott, amely identitásalakító szerepén túl az összetartozás érzését is elmélyítette. Az egyesületben különböző szakosztályok működtek, a szervezeti aleggységek nagyfokú önállósággal bírtak, a tagok komoly közösségi munkát végeztek, önkéntes alapon.

Ma már nehezen tudjuk elképzelni a kort, amelyben a túrázás nem volt magától értetődő, de a 19. század közepéig a konkrét (felfedező) cél nélküli, önmagáért való természetjárást, amelynek velejárója a fizikai kifáradás, nem ismerték, fel sem merült az igény rá. Később, ahogy az egészséges életmód gondolata elterjedt és a napfürdőt, a friss levegőn tartózkodást egészségi szempontból egyre többen gondolták üdvösnek, a természetjárás, a kirándulás fokozatosan kívánatos szabadidős tevékenységgé vált a középosztály mellett a munkásság körében is, annál is inkább, mert lassan átítatódott a hétköznapiakból, a mindennapi szerepekből való kiszakadás, a szabadság (élet)érezésével.

A 20-as, 30-as években kiemelt témává vált a turistáskodás helyes gyakorlata kezdve a köszönési formáktól az énekelhető dalokon át egészen a természetben való megfelelő viselkedésig. A Horthy-korszakban a természetjárás egyenesen a munkásöntudat és -identitás kifejezője és alakítója lett, a túrák és a nyaralótelepek pedig egyre inkább egy sajátos ellenvilágot képviseltek, melyben a társadalmi konvenciókkal szemben megtapasztalhatóvá vált az osztályok és nemek közti egyenlőség és a közösség élménye.

A természet turisztikai célú birtokbavétele a századforduló környékétől több évtizeden át zajlott, és fokozatosan terjedt ki az ország egész területére: menedékházak, kilátók, kiépített források, turistautak, erdei pihenők, strandok létesültek párhuzamosan azzal, hogy a szegényebb rétegek körében is egyre nagyobb lett az igény a szabadtéri tevékenységekre. A TTE a kezdetektől alapvető emberi jognak tekintette a szabad természetjárást, és sikra szállt a törvényi háttér kidolgozása érdekében. Mindeközben bizonyos állami és magántulajdonban lévő területeket elzárták a turisták elől; ezeknek a tiltásoknak a megszegése a természetjáró mozgalmak számára szimbolikussá vált, amely a munkásság emancipációs törekvéseinek kifejezési formája lett.

A kiállítás első egysége elhelyezi az időben a turistabarátközösség önszerveződésének állomásait, feltérképezi a szervezeti működést, a hálózatokat, illetve segít megérteni

A Magyar Kommunista Párt és a más demokratikus szervezetek közötti együttműködés és a szabadidő szervezésének kérdéseiről szóló dokumentumok kiállítása.

KOMMUNISTA
Munkások és parasztok közös szervezeteinek feladatai és tevékenységei a szabadidő szervezésében.

foró: Gál Csaba

Kiállítási enteriőr

azok működését. Kirajzolódnak a nemzetközi párhuzamok és az egyéb (pl. munkajogi) szervezetek közötti hasonlóságok. A kutatómunka szinte hiánytalanul tárta fel a túranyilvántartásokat, az útvonalakat, a jegyzőkönyvekből még azt is megtudhatjuk, hány férfi, hány nő és hány gyerek vett részt az eseményeken, az önkéntes „munkatúrákon”, adatok vannak az egyes szakosztályok (evezős, fotó-, hősportok stb.) működéséről.

A TTE életének nagy eseménye volt, amikor 1928-ban sikerült egyesületi pénzből megvásárolni a Szentendrei-szigeten, Horányban egy telket, az erdei Telep helyszínét, amely immár alkalmas volt a nyári üdültetésre. A Telepen töltött szabadidőre a felszabadult szellemiség, a kreativitás és a különleges, csak ott megvalósuló programok, helyi szokások voltak jellemzők. Horány külön világ volt a maga saját

Andai Ernőné egy darabban (Valószínűleg Ármin király fogadása), Horány, 1937 tulajdonos: Centropa Alapítvány (www.centropa.hu)

Fotó: Gál Csaba

Kiállítási enteriőr

szlengjével, rituáléival, zríjével. A sportfoglalkozások, a közös étkezések, az esti beszélgetések, a közös éneklés mellett talán a legérdekesebbek a közösségi ünnepek, melyek részben szervezett, részben spontán előadásokból, játékokból álltak.

A Telep ünnepei, mint a „túlvilágkiállítás” és a vízírí, nagyszabású politikai paródiává fejlődtek. Az első vízírí témáját 1937-ben III. Viktor Emánuel olasz király budapesti látogatása adta: a játék kerete szerint a szigetre érkező Ármín királynak kellett lelepleznie a fajtisztaság szobrát (akit egy tornász alakított), a többiek pedig mindent elkövettek ennek elodázásáért. A következő évben Ármín király temetését rendezték meg, ami után a telep köztársasággá alakult, de ekkor került sor a müncheni egyezmény eljátszására is. Ezekben az előadásokban nagy szerepet játszott a spontaneitás és a rögtönzés, a szatirikus megfogalmazás és a szójáték, miközben nagy hangsúlyt kapott az egyenlőség eszméje, a pacifizmus, az antifaszizmus. Mindezekről bőszéges dokumentumanyagot kínál a kiállítás második egysége.

Fontos toposzuk volt a női emancipáció kérdése, az ún. „álerkölcsök” elleni harc. Nyitottak voltak az újra (pl. vegetarizmus), fontosnak tartották az egészséges életmódot, antialkoholizmust hirdettek, kiálltak a kolonializmus ellen. Még öltözködési kérdésekben is állást foglaltak: a nőket kényelmes ruhák viselésére biztatták...

A TTE és a horányi Telep működésébe való betekintéskor egyedülálló közösségépítő modell bontakozik ki, amely a két világháború közötti, nem éppen békés politikai közeg ellenére eredményesen valósította meg a munkáskultúra terjesztését. Szinte idillikus szigetként körvonalazódik előttük ez az emancipált, felvilágosult, szabadon gondolkodó munkásközösség, amely a szabadidős tevékenységek által megteremtí

a maga belső világát, megfogalmazza társadalmi hovatartozását, világlátását. Joggal csodálkozunk rá a közösségépítésnek és kultúraterjesztésnek erre az alternatív módjára, mely nem felülről óhajt oktató jelleggel tartalmat szolgáltatni, hanem aktív mozgalomként szerveződve jut el a társadalmi mobilizációig.

Franstadti Deres (borító)
1921. november 25.
tulajdonos: Országos Széchenyi
Könyvtár

